

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Middeleeuwse bronnen voortaan digitaal? De start van het Digitale Oorkondeboek Groningen en Drenthe [Review of: . Digitale Oorkondeboek Groningen en Drenthe, www.cartago.nl]

Mol, J.A.

published in

Historisch Jaarboek Groningen
2005

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY-NC-SA

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Mol, J. A. (2005). Middeleeuwse bronnen voortaan digitaal? De start van het Digitale Oorkondeboek Groningen en Drenthe [Review of: . Digitale Oorkondeboek Groningen en Drenthe, www.cartago.nl]. *Historisch Jaarboek Groningen*, 106-108.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Middeleeuwse bronnen voortaan digitaal?

De start van het Digitale Oorkondeboek Groningen en Drenthe

Hans Mol

106

HISTORISCH JAARBOEK GRONINGEN 2005

Het woord omwenteling zal een historicus niet snel in de mond nemen om de ontwikkelingen in zijn eigen vak aan te duiden. Maar op het gebied van middeleeuwse tekstedities is daar wel degelijk sprake van. De digitale revolutie heeft een keur aan nieuwe mogelijkheden geschapen, en het mooie is: het Noorden loopt niet achter maar voorop. Dan doel ik daarbij niet op het mooie boekwerk dat zo'n twee jaar geleden werd uitgebracht door F.J. Bakker, R.I.A. Nip en E. Schut, onder de titel *Het kasboek van Henricus Lontzenius, de laatste abt van het klooster Selwerd, over de jaren 1560-1563*. Dit stukje kloosteradministratie met inleiding, uitvoerige annotatie, vertalingen van Latijnse passages, diverse naamregisters, biedt alles wat van een klassieke uitgave verwacht mag worden. Er is niets mis mee, behalve dan dat we het voor een vlotte analyse ondertussen ook graag in digitale vorm beschikbaar hadden gehad.

Het pionierwerk waar het mij hier om gaat is het nieuwe *Digitaal Oorkondeboek van Groningen en Drenthe* dat op 27 april 2005 in Assen ten doop is gehouden en dat sindsdien via www.cartago.nl dag en nacht geraadpleegd kan worden. Het is een door vele vrijwilligers gesteunde onderneming van de Stichting Digitaal Oorkondeboek Groningen en Drenthe, waarin de Rijksuniversiteit Groningen, de Groninger Archieven, het Drents Archief en het Drents Plateau vertegenwoordigd zijn. Het initiatief ertoe is destijds onder meer genomen door de toenmalige rijksarchivaris van Groningen W.E. Goelema, maar ik doe hem en anderen niet te kort wanneer ik hier ook de naam van projectleider Redmer Alma even noem. Zonder diens inhoudelijke, technische en organisatorische inbreng had deze onderneming niet van de grond kunnen komen.

Op het gebied van het digitaal publiceren is het afgelopen decennium in de ons omringende landen veel vooruitgang geboekt. Wat begon met het simpelweg als platte tekst beschikbaar stellen, is nu uitgemond in de constructie van meervoudig gelaagde vensterwerken met verschillende vormen van tekstweergave en toelichtingen. De mogelijkheden lijken vrijwel grenzeloos. Wat echter vaak vergeten wordt, is dat aan het realiseren van serieuze ondernemingen op dit terrein veel werk voorafgaat in inhoudelijk en organisatorisch opzicht. Ook wie oorkonden op een innovatieve wijze wil ontsluiten, moet eerst teksten en transcripties voorhanden hebben. Technische innovatie kan dus nooit zonder tijdrovend vakwerk, wat wel eens door subsidiënten vergeten wordt.

Het is in dit verband opmerkelijk dat het Gronings/Drentse initiatief op dit terrein het eerste is in Nederland. Het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis in Den Haag dat tal van oorkondeboeken uitgaf, is pas zeer onlangs de weg der digitalisering ingeslagen met internettoegangen op verhalende bronnen. Bij het entameren van nieuwe bronnenprojecten kan men eenvoudigweg niet meer zonder de publicatie langs elektronische weg. In Duitsland, Frankrijk, België en Engeland zijn de centrale instellingen al langer bezig met het digitaal publiceren van oorkonden. Dat geeft wel aan hoe belangrijk de realisering van het *DOGD* ook in Europese context is.

De motivatie om de oorkonden van Groningen en Drenthe zo toegankelijk mogelijk

te maken is dat ze tot omstreeks 1600, wanneer andere bronnen rijkelijk gaan vloeien, voor deze streken de belangrijkste bron van historische kennis vormen, omdat door de late verschriftelijking zo weinig ander materiaal bewaard gebleven is. Een goede ontsluiting is te meer nodig, omdat ze over zoveel verschillende kleine en soms moeilijk vindbare archieffondsen verspreid zijn. Wie direct behoefte heeft aan digitale versies van de oorkonden uit het OGD, moet overigens nog wel even wachten. Ze zullen er vrijwel allemaal wel in verwerkt worden maar dat gaat per archieffonds en niet chronologisch. Berekend is dat het systeem op den duur ruim 15.000 oorkonden gaat omvatten. Op het moment van de ingebruikname van de site waren alleen nog maar de 400 stukken ontsloten van de Cisterciënzer mannen- en vrouwenkloosters Aduard, Termunten, Sint Annen, Midwolda, Trimunt, Assen en Essen.

Hoe worden die teksten nu toegankelijk gemaakt? De basis wordt nog altijd gevormd door de transcriptie, maar die gaat nu vergezeld van een tekstafbeelding. Die kan dus een origineel representeren maar ook een afschrift. Zowel de tekst als de afbeelding is naar believen te vergroten of verkleinen. Het aardige van het systeem is dat de gebruiker aan de hand van de afbeelding vermoede fouten zelf kan achterhalen. Bijkomend voordeel is dat fouten vervolgens ook in het systeem verbeterd kunnen worden. Anders dan een boek is een digitaal systeem immers altijd weer te corrigeren en aan te vullen. Wie dus bij de naam 'Loppsum' op zijn klompen aanvoelt dat er een *er*-afkorting in Loppersum gemist is, hoeft slechts de bijgeleverde tekstfoto te analyseren om te zien dat hij gelijk heeft. De bulk van de transcriptieverzameling bestaat overigens uit de vele afschriften die dr. F.J. Bakker met zijn studenten in de loop van enkele decennia van ongepubliceerde Groninger en Drentse oorkonden hebben gemaakt. De meeste proeven wijzen uit dat de teksten over het algemeen nauwkeurig overgenomen zijn.

Apart van de gelijktijdige presentatie van tekst en afbeelding is de meerwaarde van het systeem gelegen in de doorzoekbaarheid. De samenstellers hebben flink werk gemaakt van de zoekfunctie, die in de nu geleverde internettoepassing zonder haperen blijkt te werken. Er is een module voor eenvoudig en eentje voor geavanceerd speuren. Die laatste, waarbij zoekstrategieën met elkaar gecombineerd worden, zal van pas komen als de verzameling inderdaad duizenden oorkonden omvat. Men kan uiteraard proberen specifieke stukken op het spoor te komen op basis van nummer, jaar, regest, regio, etc. Vaker zal men informatie uit de bron willen putten via het intikken van voor- en achternamen, toponiemen en trefwoorden. De namen zijn voor het zoeken min of meer gestandaardiseerd. Verder kan de gebruiker een beroep doen op een trefwoordenregister. Helemaal compleet is dat nog niet, want sommige in de kloosterwereld gebruikelijke begrippen als 'commandeur' (overste van een ridderordevestiging), 'senior' en 'spijker' (voorraadschuur) ontbreken daarin. Er is echter ook een zoekmodule beschikbaar op vrije tekst, met een bladerfunctie, die heel geschikt blijkt om zulke woorden op het spoor te komen. Deze heeft ongeveer dezelfde mogelijkheden als de elders gebruikelijke wildcard. Zoekt men dus in het vrije tekst-veld naar 'com', met activering van de bladerfunctie, dan krijgt men de meeste *commandeurs* en *commelduirs* wel voorgeschoteld, behalve dan de *kummelduirs*. Wat dat betreft moet de gebruiker steeds bedacht blijven op de diverse spellingsvarianten.

Een extra service is het aanbieden van zelffoto's. Helaas zijn de bewerkers van het DOGD nog niet zover dat ze ook de randschriften en beeldmerken zelf geanalyseerd hebben. Die kunnen dus niet aangeleverd worden. Hetzelfde geldt voor vertalingen van de Latijnse teksten. Maar wat niet is, kan te zijner tijd natuurlijk komen.

De inrichting van de site is rustig, sober en functioneel. De ontwerpers hebben duidelijk hun best gedaan hem voor een breed publiek geschikt te maken. Genealogen, streekhistorici, leerlingen uit het middelbaar onderwijs en algemeen cultureel geïnteresseerden worden tot de doelgroep gerekend. Het probleem lijkt me wel dat de overlevering van deze diplomatische teksten uiterst willekeurig is. Waarom zijn van de duizenden oorkonden die het archief van Aduard ooit heeft bevat slechts enkele tientallen stukken bewaard gebleven? En hoe is de selectie van de stukken in de abdij van Assen

tot stand gekomen? Het zou goed zijn wanneer daartoe te zijner tijd de informatie die over de archiefvorming verzameld is, bijvoorbeeld in de toelichtingen op de archiefinventarissen, ook op de *DOGD*-site geraadpleegd kan worden.

Daarmee zijn meteen een paar aanvullende wensen op tafel gelegd. Ze laten onverlet dat het *DOGD* nu al enorme mogelijkheden biedt, bijvoorbeeld voor het thema van de emancipatie der vrouwelijke religieuzen. Met behulp van de verzameling is bijvoorbeeld vlot na te gaan wanneer in welk klooster de nonnen zich in leidende functies gingen manifesteren, soms ook met mannelijke titels omdat er simpelweg nog geen vrouwelijke voorhanden waren. Zoals in een charter van Midwolda uit 1468 waarin als oorkonders optreden de priorin Elke en de *oldermans* Thyade, Epe en Ghertrud; waarmee dan de Latijnse term *seniores* zijn Nederlandse vertaling heeft gekregen. Bedoeld is echter dat ze seniorzusters waren en als zodanig bij de rechtshandeling betrokken moesten worden.

Laten de noordelijke mediëvisten, genealogen en streekonderzoekers Cartago maar snel bij hun favoriete sites plaatsnemen. En laten begeleiders en organisatoren van andere oorkondeprojecten er evenzo goed naar kijken, want het systeem en de applicatie lijken algemeen toepasbaar. Ik hoop dat het de organisatoren gaat lukken om in 2007 ook werkelijk de toegezegde 15.000 stukken in het systeem te hebben. Daarna lonkt uitbreiding voor Friesland en Oost-Friesland.

F.J. Bakker, R.I.A. Nip en E. Schut (ed.), *Het kasboek van Henricus Lontzenius, de laatste abt van het klooster Selwerd, over de jaren 1560-1563*. Groninger Bronnen reeks 1 (Assen: Van Gorcum, 2003) vi + 281 p.
ISBN 90-232-3886-9.

www.cartago.nl